

MARCIN SMOLNICKI – POZNAŃ

**SPRAWOZDANIE Z PANELU KONFERENCYJNEGO
ARCHIWA KOŚCIELNE W RAMACH XV OGÓLNOPOLSKIEGO
ZJAZDU STUDENTÓW ARCHIWISTYKI.
TORUŃ 11 KWIETNIA 2013**

XV Ogólnopolski Zjazd Studentów Archiwistyki przebiegał pod hasłem *Od pergaminu do blu-ray*. Wydarzenie to, mające status studencko-doktoranckiej konferencji międzynarodowej, odbyło się w Toruniu, w dniach 10-12 kwietnia 2013 roku. Organizacji Zjazdu podjęło się Studenckie Koło Naukowe Archiwistów przy Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jako miejsce obrad wybrano Collegium Humanisticum mieszczące się przy ulicy Bojarskiego. Kierownikiem naukowym konferencji był dr hab. Waldemar Chorążyczewski, który też wygłosił wykład otwierający tegoroczny Zjazd.

W konferencji wzięli udział przedstawiciele czternastu uniwersytetów, z czego najliczniej reprezentowany był toruński ośrodek naukowy, pełniący rolę gospodarza. Obrady podzielono na dwanaście paneli tematycznych. Jednym z nich był panel *Archiwa Kościelne* moderowany przez Jonasza Błakąłę. Odbył się on w czwartek – 11 kwietnia – w sali AB 1.10 budynku toruńskiego Instytutu Historii i Archiwistyki UMK, a jego początek ustalono na godzinę 9:00. Panel *Archiwa Kościelne* objął cztery referaty, po których wyznaczono czas na dyskusję oraz tzw. przerwę kawową.

Pierwszy odczyt autorstwa Karoliny Olszewskiej, studentki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, nosił tytuł *Księga Bractwa Świętej Anny w Kościele Mariackim w Toruniu z lat 1726-1821*. Jak na wstępie dowiedzieli się słuchacze, wystąpienie objęło okres, w którym po tzw. tumulcie toruńskim, kościołem opiekowali się bernardyni, aż do roku 1821, kiedy to konwent uległ kasacji. Referentka nakreśliła historię zarówno pofranciszkańskiego kościoła, pamiętającego XIII wiek, jak i założonego w 1578 roku Bractwa Świętej Anny w Warszawie (później w całej ziemi chełmińskiej), a także omówiła jego główne założenia i zadania. Przytoczyła również liczne cytaty, głównie za Zygmuntem Malewskim, na temat kultu św. Anny na ziemiach polskich. Na przykładzie oprawionej w cielęcą skórę księgi brackiej o wymiarach 53,8×22,4×3,5 cm z przełomu XVIII i XIX wieku,

spisanej w języku łacińskim i polskim, zauważyła, że działające wówczas Bractwo przy Kościele Mariackim zrzeszało członków obu płci, przy czym tylko mężczyźni mogli obejmować kierownicze stanowiska. Omówiła treść zawartą na kilkudziesięciu pergaminowych, w niektórych miejscach bardzo zniszczonych, kartach. Zwróciła uwagę słuchaczy, jak ważne było w XVIII wieku przykościelne bractwo dla funkcjonowania życia społecznego w Toruniu, podkreślając jednocześnie rolę ksiąg brackich jako źródeł do badania historii lokalnej. Całość wystąpienia zajęła 19,5 minuty.

Z drugim wykładem wystąpił przedstawiciel Uniwersytetu Szczecińskiego – Piotr Siemiński. Temat jego rozważań brzmiał następująco: *Ratio agendi, jako źródło poznania redukcji jezuickich w XVIII wieku* i dotyczył *stricte* redukcji paragwajskich. Autor swój referat oparł na 38-stronicowym liście, który wyszedł spod pióra nieznanego z imienia jezuita, piszącego do przyjaciela z prowincji. Źródło datowane jest na lata 1740-1746. W liście skryba opisał strukturę redukcji. Podał dokładne dane, mówiące o liczbie 76 960 mieszkańców tychże. Osobą decyzyjną w redukcji był ojciec proboszcz, któremu asystował ojciec pomocnik. Nad całością czuwał zaś ojciec przełożony. Sprawdzał on przede wszystkim czy nie dochodzi do nadużyć w kwestii doktrynalnej. Słuchacze wystąpienia Piotra Siemińskiego mogli również usłyszeć o zadaniach stawianych jezuitom na paragwajskiej ziemi. Jako główne, autor wymienił wychowanie młodzieży. Zwrócił również uwagę, że redukcje wymogły na Indianach osiadły tryb życia, skutkiem czego była praca na roli. Jezuita w redukcjach usiłował wpłynąć na religijność Indian, chcąc zbilansować straty wiernych w Europie. Rozkrzewili oni wśród autochtonów przede wszystkim kult maryjny. Źródło historyczne prezentowane w czasie wystąpienia zawiera także treści na temat kwestii urzędniczej i wojskowej. W tych dziedzinach życia władza obierana przez europejskich zwierzchników, zarezerwowana była dla elity. Urzędy niższe, takie jak choćby dotyczące spichlerza, były dostępne dla pozostałych obywateli. W redukcjach paragwajskich wprowadzono własność prywatną ziemi bez prawa dziedziczenia. Istniały również wielkie posiadłości wspólne (np. stada bydła i pola bawełny) zarządzane przez proboszcza. Omawiany list kończy się formułą pozdrowień. Autor wystąpienia podkreślił, że źródło to ma w sposób ewidentny przedstawić redukcje w świetle pozytywnym. Referent na zakończenie, trwającego 21 minut przemówienia, podsumował cały eksperyment jezuicki, uznając go za twór wyprzedzający swoją epokę. Jak powiedział: „była to próba budowania Państwa Bożego tutaj na ziemi”.

Funkcjonowanie archiwalnego Działu Udostępniania na przykładzie Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu to tytuł trzeciego przemówienia, którego autorem był Marcin Smolnicki, student Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Pokrótkę przedstawił on historię tej centralnej instytucji Archidiecezji Poznańskiej, sięgającej swoją działalnością roku 1925. Głównym tematem referatu był sposób udostępniania materiałów archiwalnych w poznańskim archiwum od czasu, gdy w 2007 roku zajęło ono nową siedzibę. Autor omówił funkcjonującą w latach 2010-2012 bazę danych MIG, która gromadziła dane potrzebne do sprawnej ewidencji kwerendzistów. Referent w swoim wystąpieniu skupił się na sposobach udostępniania na miejscu w czytelniach archiwum. Wspomnił jed-

nak również o możliwości złożenia zamówienia reprografii, która w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu wykonywana jest przy użyciu skanera *Zeutschel OS 12000 HQ* oraz o zleceniu przeprowadzenia kwerendy pracownikom archiwum. Wracając jednak do meritum, przedstawił zgromadzonym działanie Cyfrowego Archiwum Archidiecezji Poznańskiej (w skrócie: CAAP), z którego korzystać można w tzw. czytelni akt. W drugiej czytelni archiwum posiada pięć czytników mikrofilmów, z których korzystają głównie genealodzy, odwiedzający budynek przy ul. Posadzego na poznańskim Ostrowie Tumskim. Kolejnym punktem przemówienia było zaprezentowanie statystyk udostępniania na przestrzeni lat 2010-2012. Statystyki objęły liczbę nowych użytkowników, ogólną liczbę osób korzystających z archiwum, sumę wypożyczeń z uwzględnieniem podziału na mikrofilmy, akta oraz logowania do CAAP. Na zakończenie wystąpienia przybyli goście mogli usłyszeć o planach Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu na najbliższe miesiące. Zaprezentowana została karta magnetyczna, będąca identyfikatorem kwerendzisty – IDK. Autor wspomniał również o naklejeniu kodów kreskowych na kilkanaście tysięcy najczęściej wypożyczanych jednostek. Zasadność wprowadzenia tego typu rozwiązania została ukazana przez referenta podczas prezentacji wdrażanego w archiwum systemu teleinformatycznego *Koha*. Całość niespełna 16-minutowego wystąpienia została wzbogacona licznymi zdjęciami oraz wykresami, prezentowanymi za pomocą rzutnika multimedialnego.

Ostatnim referatem, jaki zebrani mogli usłyszeć w ramach panelu *Archiwa Kościelne*, były *Ogłoszenia duszpasterskie z początku XX w. jako obraz życia parafii*. Jego autorem był Mateusz Żmudziński, reprezentujący Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Podstawę wystąpienia stanowiły materiały archiwalne z zasobu Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej. Były to *publicanda* parafii św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Nawrze z lat 1917-1923 oraz św. Katarzyny w Łasinie o datach skrajnych 1946-1949. Referent omówił formę zewnętrzną jednostek, a następnie zredagował zawarte w nich treści. Jednostka pochodząca z parafii w Nawrze podzielona była na trzy części. W pierwszej zawarta została treść ogłoszeń duszpasterskich, będących głównym tematem wystąpienia. W drugiej spisane zostały zapowiedzi przedślubne, natomiast część ostatnia to lista osób, które proboszcz parafii odwiedzał od grudnia 1920 do listopada 1922 roku z Komunią Świętą. Autor wystąpienia przytoczył cytat: „Ogłoszenia nie powinny przybierać formy homilii czy kazania, a ich forma powinna być treściwa tak, by nie nużyć wiernych”, będący adnotacją na marginesie materiału źródłowego. W ogłoszeniach pleban poruszał różne kwestie, dotyczące spraw kościelnych. Informował o terminach spowiedzi, o celach zbiórki pieniędzy, o możliwości przyjęcia szkaplerza, zapraszał do bractw działających przy parafii. W ramach tzw. Słowa Proboszcza przekazywał również wiadomości ze świata, odczytywał zarządzenia biskupa, przypominał o zmianie czasu na letni czy zimowy. W informacjach parafialnych badacz doszukał się również pouczeń, głównie na temat postu. Proboszcz zapisał, że w niedziele post nie obowiązuje, natomiast potrawy krasie tłuszczem i piec na smalcu wolno we wszystkie dni całego roku. Jeśli zaś chodzi o *publicanda* z Łasina, porównując je do tych z Nawry, referent zauważył pewną różnicę w budowie jednostki. W trzeciej części zawiera ona bowiem

wspominki zmarłych. Pod koniec prawdopodobnie znajdowała się również modlitwa powszechna, lecz stan zachowania jednostki nie pozwala na jej odtworzenie. Kończąc swoje 18-minutowe wystąpienie, autor poinformował zgromadzonych, że podczas prowadzenia badań doszedł do wniosku, iż proboszczowie z pierwszej połowy XX wieku wykazywali się wielką troską o swoich parafian. W kościołach organizowali bowiem koncerty, prowadząc przy okazji zbiórki na biednych, a także przekazywali z ambony informacje od samych wiernych, dotyczące np. rzeczy zaginionych czy zaginionych członków rodziny.

Po wysłuchaniu wszystkich referatów moderator zaprosił zgromadzonych do dyskusji. Pierwsze dwa pytania zadał Mateusz Żmudziński. Dotyczyły one standardu opisu w bazie ewidencji Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu oraz zagrożeń wynikających z oklejania kodami kreskowymi jednostek aktowych w tymże archiwum. Na pytania odpowiedział Marcin Smolnicki, uzupełniając jednocześnie kwestie poruszone w swoim referacie. Następnie zadał on pytanie Piotrowi Siemińskiemu o materiał źródłowy, z którego ten korzystał w pracy nad referatem oraz o dostępne wydania krytyczne. W odpowiedzi uwzględnione zostały kwestie języka dokumentu, miejsca przechowywania oryginału, a także jego polskiego tłumaczenia. Kolejne pytanie dotyczyło reklam w ogłoszeniach duszpasterskich z początku XX wieku, a zostało zadane przez Jonasza Błąkałę autorowi ostatniego referatu. Jak stwierdził zapytany, w swoich badaniach nie natknął się na tego typu materiały. Po krótkiej wymianie zdań moderator zakończył dyskusję panelową oraz zaprosił zgromadzonych na przerwę, po której uczestnicy konferencji udali się do kolejnych sal wykładowych w celu wysłuchania interesujących ich referatów.